

IslamHouse.com

مركز الدراسات والبحوث
Central Center
www.islamhouse.com

KUTAALEE AQIIDAA

Oopheessaan

Abdul Aziiz bin Marzuuq Axxariifii

Hiikaan

Gaalli Abbaaboor Abbaaguumaa

Gulaalaan

Shekh Jamaal shekh Muhammad Ahmad

OROMOO
OROMOO
أورومو

OROMO
OROMOO
أورومو

فصول في العقيدة

(الرسالة الشامية)

المؤلف

عبد العزيز بن مرزوق الطريفي

الترجمة

الداعية غالي اباورأبا غوما

المراجعة

الداعية جمال محمد أحمد

Bismillaahi Rrahmaani Rrahiim

أُعد هذا الكتاب وصمّم من قبل مركز أصول، وجميع الصور المستخدمة في التصميم يملك المركز حقوقها، وإن مركز أصول يتيح لكل مسلم طباعة الكتاب ونشره بأي وسيلة، بشرط الالتزام بالإشارة إلى المصدر، وعدم التغيير في النص، وفي حالة الطباعة يوصي المركز بالالتزام بمعايره في جودة الطباعة.

+٩٦٦ ٥٠ ٤٤٤ ٢٥٣٢

+٩٦٦ ١١ ٤٤٥ ٤٩٠٠

+٩٦٦ ١١ ٤٩٧ ٠١٢٦

ص. ب. ٢٩٤٦٥ - الرياض ١١٤٥٧

@ osoul@rabwah.com

www.osoulcenter.com

BAAFATA

1	Yaada gulaalaa	9
2	Dursa abbaa kitaaba qopheesse	11
3	Kutaa 1ffaa	15
4	Kutaa 2ffaa	19
5	Kutaa 3ffaa	21
6	Kutaa 4ffaa	23
7	Kutaa 5ffaa	29
8	Kutaa 6ffaa	33
9	Kutaa 7ffaa	37
10	Kutaa 8ffaa	41
11	Kutaa 9ffaa	43
12	Kutaa 10ffaa	47
13	Kutaa 11ffaa	51
14	Kutaa 12ffaa	53
15	Kutaa 13ffaa	55
16	Kutaa 14ffaa	57
17	Kutaa 15ffaa	61
18	Kutaa 16ffaa	63

Yaadaa gulaalaa

*K*itaabni kutaalee aqiidah jedhamu kuni irra filatamaa kitaabban waayee Aqiidah keessatti qopheeffame keessa isa tokko. Abbaan isa qopheesses sheekha guddaa beekamaa shekh Abdul'aziiz bin marzuuq axxariifii. Rabbi irraa haajaalatu. Akkana jechuun nama beekamaatu kitaaba beekama ummata muslimaatiif gumaache jechuudha. Ustaaz gaalii abbaaboor carraaqa jabaa godhee afaan keenya afaan oromootti hiikee akka ummanni keenya waayee aqiidah murteessituu tana afaan isaatiin dubbisee hubatu godhe. Rabbiin kan qopheesseefii kan hikes isaan lameenu irraa haajaalatu, jannataanis galata haa galchuuf. Nutis gulaallee maxxansaafii karaa interneetiinis raabsinee akka ummata keenya bira gayu goone. Rabbiin nurraa haaqeebalu. Dhumarratti ummata keenyaa hundaan keessaattu dargaggootaafii barattootaan kitaaba kana akka dubbistanii irraa barattan isinii dhaamsa dabarsina. Jaaraan jirru jaarraa beekkomsaa, saayinsiifii teeknooloojii waan taheef barnoota islaamaarratti akka jjaajabaattan isiniin jenna. Barnootaafii ogummaa qabdaniinis diin keessan akka tajaajiltan isin yaadachiisna.

Shekh Jamaal shekh Muhammad
shekhjamaal@yahoo.com
F/B: Abu Saalih Almuhajiri
00966505697461 KSA Riyadh

Dursa abbaa kitaaba qopheesse

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

*F*aaruun kan Rabbii faaruun hundi isaaf maluuti. Faaruufi galanni isaa lakkaa’amee hin dhumu. Tolti hunduu jalqabaafi dhumti ishees kan Isaati.

Dhugaan gabbaramaan Isa tokkicha, fakkaataafi shariika hin qabuu ragaan baha. Muhammadis ﷺ gabricha isaatiifi Ergamaa Isaa ta’uu ragaan baha.

Kana booda:

Kun “Ibsa aqiidaa gabaabduudha.” Warra Shaamiifin ishee gurmeesse. Isaan dachiifi biyya isaanii erga kiristaanonniifi firqaan Baaxiniyyaa naannoo jaarraa tokkoo koloneeffatanii deebisanii dhaalan. Kana hordofee rakkoo, bu’uura Islaamaafi dameelee isaa baay’ee jijjiiruun argameera.

Ummanni jiraattota isheefi kan biroo irraa ta’an akka ani waan Guyyaa Qiyaamaa gabrichi haqa Rabbii irraa gaafatamuuf deebii barreessu na gaafataniiru. Haqni Rabbiin gabricha irraa qabu kun isa Inni Nuuhiifi Nabiyyoota booda isaatiif dhaameefi isa ergaan Islaamaa kan Nabiyyii Muhammad ﷺ irratti buufame ittiin xumurameedha. Rabbiin ni jedhe:

﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾

“Amantii irraa waan Nuuhiif dhaameefi isa gara kee wahyii goone, waan Ibraahiim, Muusaafi Iisaaf dhaamne karaa isiniif godhe. [Inni amantii sirriitti hojjadhaa, isa keessattiis addaan hin babahinaa jechuudha.” (Ashuura: 13)

Wanti lubbuun barbaadu baay'achuudhaan fedhii hordofuun baay'ate. Fedhii hordofuun baay'achuudhaan yaanni wal dhabuun baay'ate. Yaanni wal dhabuun baay'annaan immoo firqaafi gareen baay'ate. Yeroma Afaan Arabaa ummata isaafi kan biroo biratti laafu, jallisani hiikuufi waan wal fafakkaatutti (shubhaatti) quufuun akkasuma hadiisoleefi aayata Qur'aanaa irraa waan kana eeyyamsiisuu barbaaduun salphate. Firqaan jalqabaa kan jaarraa duraa keessa turte ogga kana gochuun isheef laafu, inni warra boodaatiif waan fedhiifi shubhaan jiruun irra laafaafi salphaa ta'a. Shubhaan kaafamu mataan isaatuu fedhii hordofuudha. Sana booda shubhaatti jijjiirama. Ergasii mazhaba hordofamu ta'a. Sana booda namoonni osoo haala isheen jalqaba turte hin ilaalin bifa dhuma irra jirtuun qabatu. Rabbiin ni jedhe:

﴿أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ﴾

“Sila dhawaata ergamaan waan lubbuun keessan hin feeneen isinitti dhufuun boontaniiti garii kijibsiiftanii garii ajjeeftuu?” (Albaqaraa: 87).

Kana keessatti Rabbiin jalqaba fedhii dubbate. Inni boonatti jijjiirame. Sana booda kijibsiisuufi diinummaatti jijjiirame. Amantooleefi yaanni jajalloon hunduu ummata kam keessattuu haala kanaan argama.

Rabbiin haqaafi qajeelfama Nabiyyii Isaa Muhammad ﷺ irratti buuseera. Namni qulqulluu isaa fedhe madda isaa jalqabaa kan sammuu namaa hin boressin irraa haa fudhatu. Wahyiin akka bishaaniiti. Sammuun immoo akka qalqalloo isaati. Rabbiin wahyii buuseeti sammuu Nabiyyii isaa ﷺ keessa kaa'e. Nabiyyiin ﷺ immoo sahaabota harka kaa'an. Sahaabonni immoo taabi'oota (hordoftoota sahaabaa) keessa kaa'an. Hanguma meeshaa tokkorraa kan biraatti naqamuun boora'aa adeema. Qodaan sirriiniifi qulqulluun isa duraati. Innis Nabiyyii ﷺ fi sahaabota isaaniiti. Imaam Muslim sahiha isaa keessatti Abu Muusaa Al-Ash'arii irraa odeessee ﷺ ni jedhe: Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: **“ani sahaabota kiyyaaf amanamoodha. Yeroo ani deeme sahaabota kiyyatti wanta isaan beellamamaa turantu dhufa. Sahaabonni kiyyas ummata kiyyaaf amanamoodha. Yeroo sahaabonni kiyya deeman ummata kiyyatta wanti isaan beellamamaa turan ni dhufa.”** Muslimtu gabaase (2531).

Amantiin Islaamaa wahyii lama Qur'aanaafi hadiisa irraa malee hin fudhatamu. Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيَّةِ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾

“Inni Isa ummata wallaalaa keessatti ergamaa isaan irraa ta'e, kan keeyyattoota Isaa isaan irratti qara'u, (shirkii irraayis) isaan qulqulleessuufi kitaabaafi ogummaa isaan barsiisu ergeedha.”

(Aljumu'aa: 2).

Beekumsi amantii isaan lamaaniin ala argamu hunduu wallaaluma.

Hubannoon wahyii inni sirriin hubannoo sahaabotaati. Kanaafuu nuti waan wahyiin nu akeeke, hubannoon sahaabaa hojiirra oolcheefi jaarraan filatamtuun irratti walii galte dubbanna. Ni jenna:

Kutaa Iffaa

Islaamni amantii Rabbii isa kophaa ta'eedha. Rabbiin gabroota Isaa namaafi jinnii irraa isa malee hin qeebalu. Rabbiin ni jedhe:

﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ عِزَّ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ﴾

“nama Islaamaan alatti amantii barbaade isarraa hin qeebalamu.”
(Aali Imraan: 85).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ﴾

“Amantiin Rabbiin biratti Islaama qofa.” (Aali Imraan: 19).

Islaamni amantii nabiyyoota hundaati. Rabbiin ni jedhe:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴾

“[Yaa Muhammad] Si dura ergamaa irraa tokkollee “Ana malee dhugaan gabbaramaan hin jiru; kanaafuu Ana qofa gabbaraa” jechuun wahyii gara isaatti buufnu malee hin ergine.” (Al-ambiyaa'i: 25).

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَءَاتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴾

“Dhugumatti, Nuti akkuma gara Nuhiifi nabiyyoota isa booda turaniitti beeksisa goone gara keetti beeksisa gooneerra; Gara Ibraahiim, Ismaa'uil, Is-haaq, Ya'aquub, ilmaan Ya'aquub, Iisaa, Ayyuub, Yuunus, Haaruuniifi Suleymaanittis beeksisa gooneerra. Daawuudiif Zabuuriin kennine.

﴿ وَرُسُلًا قَدْ فَصَّصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَفْصِّصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْوِيمًا ﴾

﴿ تَكْوِيمًا ﴾

“Ergamtoota san dura seenaa isaanii siif himneefi kan seenaa isaanii

siif hin himinis [ergineerra]. Rabbiin haasofsiisuudhuma Muusaa haasofsiise.”

﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾

“Akka Ergamtoota booda Rabbi ratti namaaf ragaan hin argamneef Gammachiisoofi dinniino taasifnee ergamtoota [ergine]. Rabbiin injifataa ogeessa ta’eera.” (Annisaa’i: 163 - 165).

Rabbiin erga Nabiyyii isaatiif ﷺ Nuuhiin, Ibraahiim, Is-haaq, Ya’aquub, Daawud, Suleymaan, Ayyuub, Yuusuf, Muusaa, Haaruun, Zakariyyaa, Yahyaa, Iisaa, Ilyaas, Ismaa’iil, Alyasa’i, Yuunusiifi Luuxiin dubbatee ni jedhe:

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَّتْهُمْ أَمْتَدَةٌ فَلَا آسَاطِكُمْ عَلَيْهِمْ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾

“Isaan warra Rabbiin qajeelcheedha. Qajeelfama isaanii hordofi.” (Al-An’aam: 90).

Amantiin nabiyyootaa bu’uura irratti waliif gala. Dameelee garii keessatti wal dhaba; garuu hundaa miti. Dameeleen ni jijjiirama. Bu’uurri immoo hin jijjiiramu. Rabbiin Bani Israa’iliif Muusaafi Iisaa ergeera. Injiil isa Iisaa irratti buufameen garii waan Tawraat isa Muusaa irratti buufame keessa jiruu shaare. Iisaan ummata isaatiin ni jedhe:

﴿مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَلَا حِجْلَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُمْ بِآيَاتٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾

“Waan na dura ture Tawraatiin kanan dhugoomsu ta’ee garii wantoota dhorgaa isin irratti taasifamanii halaala isiniif taasisuuf jechan ragaa Gooftaa keessan irraa ta’een isinitti dhufe. Rabbiin sodaadhaatii anaaf ajajamaa.” (Aali Imraan: 50).

Muusaafi Iisaan nabiyyii ummata tokko keessatti ergamaniidha. Sharii’aan isaanii dameen gariin wal dhaba. Kan biroo immoo akkam ta’u ree!

Dabalata immoo sharii’aa hunda keessayyuu harki namaa seenee jijjiireera. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونُ آلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

“Isaan irraa garee odoo inni kitaaba irraa hin ta’in akka isin kitaaba irraayi jettanii isa yaaddaniif jecha arraba isaanii kitaabaan micciirantu jiru. Odoo inni Rabbiin biraa hin ta’inis Rabbiin biraayi jedhu. Odoma beekanuu Rabbirratti kijiba dubbatu.” (Aali Imraan: 78).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾

“Isaan yahuudoman irraa warra jechoota iddoo isaanii [kan sirrii] irraa jijjiirantu jiru.” (Annisaa’i: 46).

Kanatu namoota baay’ee akka Rabbiin buuseen haqatti dhaqqabuu irraa dhorge. Kallattiin ittiin sirreeffamu nabiyyii haaraa erguudha. Rabbiin amantii isaa kan dhugaa nabiyyii isaa Muhammadiin ﷺ deebise. Islaamaafi amantiin dhugaa kan isaa malee hin jiru. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ عِزَّ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

“Namni Islaamaan alatti amantii barbaade isarraa hin qeebalamu. Aakhiraattis inni warra hoonga’an irraayi.” (Aala imraan: 85).

Ergaa isaa ummata hunda namaafi jinniidhaaf taasise. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“Nuti nama hundaaf walumaagalatti gammachiisaafi akekkachiisaa goonee malee si hin ergine. Garuu irra hedduun namootaa hin beekanu.” (Saba’i: 28).

Abuu Hurayraa irraa odeeffamee ﷺ ni jedhe: Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan:

“Isa lubbuun kiyya harka isaa jirtuun kakadhee! Ummata kana irraa Yahuudaas ta’ee Kiristaanni, ergamuu kiyya dhaga’ee osoo isa ani ittiin ergametti hin amanin du’e, warra ibiddaa irraa ta’u malee hin hafu.” Muslimtu gabaase (153).

Rabbiin Qur’aanni jijjiiramuu irraa tikseera. Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

“Dhugumatti, Nuti Zikrii (Qur’aana) Numatu buuse. Numatu isaaf tiksoodha.” (Alhijr: 9).

Kutaa 2ffaa

Rabbumatu Qur’aana Isaa keessattiifi sunnaa Ergamaa Isaa keessatti Islaama ibsee waan Rabbiin itti fedhe ifa galcha. Namoota keessaa kan Nabiyyii ﷺ irra kabajamu hin jiru. Kanuma waliin isaanuu Rabbirraa namootatti dhaqqabsiisu. Rabbiin ni jedhe:

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾

“Yaa Ergamichaa! Waan Gooftaa kee irraa sirratti buufame dhaqqabsiisi.” (Almaa’idaa: 67).

Nabiyyiin ﷺ dhaqqabsiisuu waliin ibsuutu isaan irra jira. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا عَلَى الرُّسُولِ إِلَّا الْبَلِّغُ الْمُبِينُ﴾

“Ergamaa irra kan jiru ifaan ifatti dhaqqabsiisuu qofa.” (Annuur: 54).

Dabalata ibsi Rabbiin biraas ni godhama:

﴿فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَانصِتْ لَهُ، ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾

“Yeroo Nuti isa qaraane qiraatii isaa hordofi. Ergasii isa ibsuun Nurra jira.” (Alqiyaamaa: 18-19).

Hadiisni wayhii Rabbiin Nabiyyii isaa ﷺ irratti buuseedha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤)﴾

“Fedha lubbuu irraas hin haasa’u. Inni (wanti inni dubbatu) wahyiii buufamu qofa.” (Annajm: 3-4).

Nabiyyiin ﷺ yeroo gaaffii wahii gaafataman yoo deebiin duraan isaan bira jiraate ni deebisu. Yoo hin jirre wahyiii eegu.

Namoonni Nabiyyii ﷺ hubachuuf irra dhihoo sahaabota isaaniiti. Hubannoon isaan Qur’aana hubatan ragaadha. Namni “Rabbiin alatti

qaamni tokko waa halaala yookiin haraama jedhee seera baasuu danda'a" jedhe dhugumatti murtii Isaa keessatti Rabbitti qindeesseera. Kun kufriifi shirkii ta'uun wal dhabbii hin qabu.

Rabbiin yeroo kitaaba Isaa buusu hiika irraa barbaadamu qabaatu malee hin hafu. Waan barbaadame sana immoo Rabbumatu ibsa. Ergasii nama Rabbiin eeyyameeftu ibsa. Namni Qur'aana xinxalu ulaagaa lamaan barnoota irraa baafachuu danda'a.

❁ Jechootaafi himoota isaa keessatti Afaan Arabaafi kaa'icha isaa irraa bahuu dhiisuu

❁ Hiika Qur'aana keessatti kallattiin dhufe faallessuu dhiisuu qaba.

Wanti Rabbitti hirkifame hundi kan Rabbiitii miti. Warreen kitaabaa barumsa irraa baasuu hin dandeenyetti of dirquufi isa ifaa jallisuudhaan dogongoraniiru. Rabbiin waa'ee warreen kitaabaa keessatti ni jedhe:

﴿وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونُ آلْسِنَتَهُمْ بِالْكَذِبِ لِتَحْسَبُوهُ مِنْ آلْكِتَابٍ وَمَا هُوَ مِنْ آلْكِتَابٍ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

“Isaan irraa garee odoo inni kitaaba irraa hin ta'in akka isin kitaaba irraayi isa seetaniif jecha arraba isaanii kitaabaan micciirantu jiru. Odoo inni Rabbiin biraa hin ta'inis Rabbiin biraayi jedhu. Odoma beekanuu Rabbirratti kijiba dubbatu.” (Aali Imraan: 78).

Rabbiin ni jedhe: **“Arraba isaanii kitaabaan micciiru”** Kitaabichuma micciiru malee kan biraatii miti. Waan baay'ee kitaabichatti dhihaatuuf **“kitaaba irraayi akka seetaniif”** jedhe. Kun jallisuu keessa gadi seenuudhaani.

Kutaa 3ffaa

Haqa Rabbi: inni gosa ibaadaa hundaa isaaf kennuun kophaa baasuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَاللَّهُمَّ إِلَهٌ وَحْدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾

“Gabbaramaan keessan gabbaramaa tokkicha. Isa malee dhugaan gabbaramaan hin jiru. [Inni] akkaan mararfataa rahmata godhaadha.”

(Albaqaraa: 163).

Akkasumas hojii qalbii, arrabaafi qaamaa keessatti wanti biraa isatti qindeeffamuu dhiisuudha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾

“Rabbiin gabbaraa; Isatti homaa hin qindeessinaa.” (Annisaa'i: 36).

Shirkiin guddaan toltuu namaa tokkollee namaaf hin hambisu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَإِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْطَبَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

“Dhugamatti, gara keetiifi gara warra si dura turaniittis “yoo Rabbitti waa qindeessite dalagaan kee ni bada; warra hoonga'an irraas taata” jechuun wahyiin buufameera.” (Azzumar: 65).

Dubbii kana Nabiyyii Isaa Muhammadiin ﷺ jedhe. Kan nama biraa immoo akkam ta'a ree?

Rabbiin shirkii tawbaadhaan malee gabrichaaf hin araaramu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾

“Dhugumatti Rabbiin Isatti waa qindeeffamuu hin araaramu. Waan sanaa gadii nama fedheef ni araarama.” (Annisaa’i: 48).

Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾

“Isaan kafaranii [namoota] karaa Rabbii irraa deebisanii ergasii kaafiroota ta’anii du’an, Rabbiin isaaniif hin araaramu.” (Muhammad: 34).

Namni kufrii irratti du’e kan ibiddaati. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَمَا كَانَ مِن مَّا أُوتُوا وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

“Namni isin irraa amantii isaa irraa garagalee kaafira ta’ee du’e, warri sun addunyaafi Aakhiraatti dalagaaleen isaanii baddeetti. Ammas warri sun warra ibiddaati; isaan achi keessatti hafoodha.”

(Albaqaraa: 217).

Ammas ni jedhe:

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾

“Dhugumatti, warri kafaranii kaafiroota ta’anii du’an, isaan abaarsi Rabbii, kan malaa’ikootaafi namoota hundaatu isaan irra jira.”

(Albaqaraa: 161).

Kaafirri yeroo addunyaa irra jiru kan nama fayyadu ta’uun isaa ni mala. Kana Rabbitu akkuma biiftuu, ji’a, qilleensaafi duumessa bu’aa buusuuf laaffise isas bu’aa buusuuf laaffise. Warra kanatu bu’aa buusuutti caalaayyu. Kufriin Rabbitti kafaruu irratti dubbatama malee uumamatti kafaruu miti. Adabbiin kan argamu immoo haqa Rabbii irratti malee kufrii uumamaa irrattii miti waan ta’eef.

Kutaa 4ffaa

Imaanaafi Kufriin maqaafi murtii Rabbiin gofti murteessuudha. Namni tokkollee ragaafi ibsa Rabbiin biraa ta’een malee hin kafarsiifamu. Namoonni dachii kana irratti lamatti qoodamu; sadaffaa hin qabanu: Mu’uminootaafi kaafiroota.

Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

“Inni Isa isin uume. Isin irraa Kaafirri ni jira; isin irraa Mu’uminnis ni jira.” (Attaghaabun: 2).

Isaan lamaan irratti murteessuun waan Rabbiin kitaaba isaafi sunnaa ergamaa Isaa keessatti buuseeni.

Munaafiqoonni immoo lama keessaa tokko:

☸ Kaafiroota kufrii dhokfatanii iimaana mullifatan. Fakkeenyaaf nama gubbaan Rabbitti, kitaabota isaafi ergamaa Isaatti amanuu mullifatee keessaan immoo kijibsiisutu jira. Inni kun munaafiqummaa guddaadha.

☸ Yookiin Muslimoota yakka dhokfatanii toltuu mullifataniidha. Fakkeenyaaf nama waadaa guutuu mullifatee diiguu qalbiitti qabatu, haasaa dhugaa mullisee faallaa isaa iccittii godhatu. Kun munaafiqummaa xiqqoodha. Munaafiqni gubbaa isaatu ilaalamee akka Muslimaatti waliin jiraatama.

Qabeenyiifi dhiigni Muslimaa tikfamaadha. Kan kaafiraa immoo waadaa seenuudhaan, nageenya isaaf kennuudhaan yookiin kan biyyaaf gibira gabbaru ta’uudhaan tikfama. Yoo diina biyyaan lolu ta’e hin tikfamu. Mu’uminnis yakkaan ni ajjeefama. Fakkeenyaaf nama ajjeesuu, erga fuudhee zinaa godhuu fa’i.

Nama Rabbiifi Ergamaan Rabbii ﷻ kafarsiisan malee hin kafarsii-famu.

Isaanis akka fakkeenyaatti

ﷻ Nama Rabbiin yookiin ergamaa isaa kijibiisii

ﷻ Yookiin isaan lamaanitti qishine (qoose).

ﷻ Rabbiin ni jedhe:

﴿قُلْ أَيُّ اللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَدُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
إِنْ نَعَفَ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾

“Jedhiin: ‘Sila Rabbitti, keeyyatoota Isaatiifi ergamaa Isaatti qishnaa gootuu? Rakkoo hin himatinaa! Dhugumatti isin erga amantanii booda kafartaniittu. Yoo garee isin irraa ta’eef irra dabarres, garee biraa immoo waan isaan yakkamtoota ta’aniif ni adabna.”

(Attawbaa:65-66).

ﷻ Yookiin fincilee isaaniif ajajamuu dide

ﷻ Yookiin murtiilee Islaamaa mullataa morme

ﷻ Rabbirratti kijibe. Rabbiin ol ta’e ni jedhe:

﴿إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَذِبُونَ﴾

“Dhugumatti kan kijiba uumu warra keeyyatoota Rabbiitti hin amanne qofa. Warri sun isaanumatu kijibdoota.” (Annahl: 105).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِّلْكَافِرِينَ﴾

“Nama Rabbirratti soba uumee odeesse yookiin dhugaan itti dhufnaan sobsiise caalaa namni miidhaa hojjate hin jiru. Sila teessoon kaafirootaa jahannam hin taanee?” (Al-Ankabuut: 68).

Miidhachi kufriitti hiikame.

ﷻ Ibaadaa wahii waan Rabbiin malee jiruuf kenne.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ﴾

“Namni Rabbi wajjin odoo ragaa isa irratti hin qabne, gabbaramaa biraa kadhatu (gabbaru), qormaanni isaa Gooftaa isaa bira jira. Dhugumatti, warri kafaran hin milkaa’anu.” (Almu’uminuun: 117).

ﷻ Ibaadaan isaa waan Rabbiin malee jiruuf dhuunfaa taati; yookiin gabbaramaa jidduu isaatiifi Rabbii godhate. Kun hunduu kufriidha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعُونَا
عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا
يُشْرِكُونَ﴾

“Rabbiin ala waan isaan hin miineefi isaan hin fayyadne gabbaranii Isaan kun Rabbiin biratti manguddoota keenya” jedhu. “Sila isin waan Inni samiifi dachii keessatti hin beekne Rabbitti himtuu? Inni (Rabbiin) waan isaan Isa waliin gabbaran irraa qulqullaa’e; oli ta’eeras” jedhi.” (Yuunus: 18).

ﷻ Yookiin waan dhuunfaa Rabbi qaama biraatiif godhe. Fakkeenyaaf haqa Rabbi kan seera baasuun halaala yookiin haraama gochuu. Rabbiin seera baasuufi murtii ibaadaa jedhee waame. Ni jedhe:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ﴾

“Murtiin Rabbiif malee eenyuufuu hin taane. Isa malees akka hin gabbarre ajajeera.” (Yuusuf: 40).

ﷻ Yookiin waan Rabbiin alaatu gaybii beekaa yaade. Fakkeenyaaf sihiriifi warra urjii lakkaa’u. Rabbiin ni jedhe:

﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾

“Wanti samiifi dachii keessaa hunduu Rabbiin malee wanta fagoo (ghaybii) hin beeku.” (Annaml: 65).

ﷻ Uumama, jireenyaafi du’a uumuu yookiin jijijjiiruu himate.

Rabbiin ni jedhe:

﴿أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَبَّهُهُ الخَالِقَ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الوَّجِدُ الْقَهَّارُ﴾

“Sila isaan Rabbiif shariikowwan uumama akka Isaa uumanii uumamni isaan irratti wal fakkaate godhanii? “Rabbiin uumaa waan hundaati; Inni tokkicha injifataadha” jedhi.” (Arra’ad: 16).

- ✿ Akkuma kana namni mu’uminoota dhiisee kaafiroota jaalachuufi tumsuuf jedhee aanaa godhate.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَنْ يَتَّخِذْ مِنْكُمْ مَثَلًا فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

“namni isin irraa isaan aanaa godhate inni isaan irraayi.” (Almaa’idaa: 51).

- ✿ Akkasumas namni Islaama baruun odoo isaaf mijaa’uu isa dhiisee filannoo isaatiin irraa gara gale odoma wallaalaa ta’eeyyuu kaafira. Sababni isaas wallaalumni isaa of irraa kaasuun ni mijaa’a ture. Inni immoo hin kaafne. Kanaafuu Rabbiin waa’ee mushrikootaa keessatti ni jedhe:

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ﴾

“inumaa hedduun isaanii haqa hin beekanu. Isaan irraa gara galu.” (Al-Ambiyaa’i: 24).

Wallaaluma isaanii dubbatee garuu fedhii isaaniitiinii ibse.

Rabbiin ol ta’e ni jedhe:

﴿مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾

“Isaan kafaran waan ittiin sodaachifaman irraa garagaloodha.” (Al-Ahqaaf: 3).

Namni sababa yeroo haqqii dhagahu irraa gara galuutiin haqa wallaale uzrii hin ta’uuf. Jallinni ummataa baay’een sababa kana. Haqa dhagahanii ka’anii beekaa irraa gara galu.

Mu’ujizaa uumamaafi sharii’aa irraa fedha dhabuun carraa kaafiroota baay’ee.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَكَايْنٍ مِّنْ آيَاتٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ﴾

“Samiifi dachii keessa mallattoo kan isaan ishee irraa gara galan ta’anii ishee irra taran baay’etu jira.” (Yuusuf: 105).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾

“Inumaayyuu nuti Qur’aana kabajaan isaanii keessa jiru isaaniif kennineeti, isaan kabajaa isaanii irraa garagaluu.” (Almu’uminuun: 71).

Haqqii irraa xiqqoo baranii kaan dhiisuun haqa jidduu namootaa jiru hin kuffisu. Haqa Rabbii immoo akkamitti kuffisa ree?

Sammuun yoo keeyyatoolee gadi dhaabbatee hin xinxalle hanga ariitii isaatiin kaayyoon sharii’aa isa jala kuta. Odoma ragaan ishee akkaan iftuu guyyaa hunda argamti ta’eeyyuu ittiin hin fayyadamu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ﴾

“Samii jaarmaya gubbaa tikfamaa isa taasifne. Garuu isaan mallattoolee ishee irraa garagaluu.” (Al-Ambiyaa’i: 32).

Namoonni addeessa haqaa irraa gara galuufi duubatti isa dagachuun ittiin qabamuu irraa isa hambisa se’uun dogongora.

Sababni irraa gara galaniif boonaaf, taphaaf yookiin bashannanaaf. Kanaafuu rakkoon yeroo isa mudatte boona isaa barbadeessitee bashannana isa dhabsiiftee haqa arga. Ittis deebi’a.

Kutaa 5ffaa

*I*imaanni haasaa, hojiifi waan qalbiitti qabatamuudha. Sadeen kunuu iimaana. Akkuma Maghribni raka'aa sadii ta'ee yoo tokko irraa hir'ate maghriba hin jedhamne, iimaannis yeroo sadan kun: hojiin yookiin haasaan yookiin qalbiitti hidhachuun irraa hir'ate iimaana hin jedhamu. Maalummaan sadan kanaa kan tokkoon ishee dhibamuudhaan iimaanni guutuun dhibamu waan sharii'aan Muhammad ﷺ ittiin dhuunfaa taateedha. Qalbiitti hidhachuu kan jedhame namootaaf gaarii yaaduufi hisdii irraa qulqullaa'uu miti. Isa kana lubbuun nama baay'ee odoma Rabbiin jiraachuu hin amanneeyyuu itti daba. Kan itti fedhame haasaafi hojii qalbiiti.

Haasaan qalbii: “dhugaan gabbaramaan Rabbiin malee hin jiru; Muhammad immoo Ergamaa Rabbiiti. Wanti Nabiiyyiin ﷺ Rabbii isaanii irraa fidan haqa” jechuu dhugoomsuudha.

Hojiin qalbii: Rabbiin, Nabiiyyii isaafi amantii Islaamaa jaalachuu, waan Rabbiifi ergamaan Isaa jaallatan jaalachuufi ibaadaa keessatti isaaf qulqulleessuudha.

Haasaan jedhame jechoolee toltuu walii galaa kan akka dhugaa dubbachuu, maatiidhaaf haasaa laaffisuu, salaamtaa jechuufi nama karaa bade sirreessuu keessatti hin daangeffamu. Isa kana lubbuun hunduu odoma kan Rabbitti kafartuufi jiraachuu isaa mormitu taateeyyuu ni jaalatti. Kan itti fedhame waan ergaan Muhammad ittiin beekameedha. Kana keessaa ol aanaan shahaadaa lamaan dubbachuu, tasbiiha jechuufi Rabbiin guddisuudha.

Hojiinis hojii toltuu walii galaa kan akka maatiif tola ooluu, karaa irraa waan rakkisaa dabsuu, hiyyeessa nyaachisuu, miidhamaa gargaaruu, keessummaa kabajuu keessatti hin daangeffamu. Isa kana lubbuun iimaana hin qabneyyuu ni feeti. Hojiitti kan fedhame hojii isa nabi

Muhammad ﷺ nutti fidan kan akka salaataa, zaka'a, sooma, hajjiifi kkf dha.

Hojiin toltuun kan ergaan samii hundiifi uumamni itti walii gale kan akka namaaf tola yaaduu, dhugaa dubbachuu, maatiif tola ooluu, hiyyeessa nyaachisuu, karaa irraa waan rakkisaa dabsuufi kkf yeroo hojjattu yoo ikhlaasaan ta'eef iimaana dabala. Garuu isaan dhibamuudhaan iimaanni hin dhibamu. Argamuun ishee iimaana hin argamsiisu. Wanti isheen agarsiiftu uumamni isaa sirrii ta'uu, namummaan inni irratti uumame hin jijjiiramneedha. Inni dhugaa simachuutti dhihoodha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿فَطَرَتِ اللَّهُ أَلَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾

“Umaa Rabbii ishee inni irratti nama uume [qabadhaa].” (Arruum: 30).

Iimaanni ni dabalata, ni hir'ata. Ni barbadaa'as. Hojii gaariin dabalee yakkaan hir'ata. Kufriifi shirkiidhaan malee hin barbadaa'u.

Rabbiin ol ta'e ni jedhe:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾

“Mu'uminoonni dhugaa warra yeroo maqaan Rabbii dubbatamu onneen isaanii rifattu, kan yeroo keeyyatoonni Isaa isaan irratti dubbifamtu iimaana isaaniiif dabaltuudha.” (Al-Anfaal: 2).

Ammas ni jedhe:

﴿وَيَزِدَادَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِيمَانًا﴾

“warra amananiif iimaana akka dabaluuf.” (Almuddassir: 31).

Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾

“akka isaan iimaana isaanii wajjin iimaana dabalataniifi.” (Alfath: 4).

Booda kufriitii iimaanni kan armaan gadiitiin malee hin mirkanaa'u:

❁ Qalbiin amanuudhaan: qalbiin dubbachuudhaani: Innis ergaa dhugoomsuudha. Hojii qalbiitiini: innis Rabbiifi ergamaa Isaa, waan isaan lamaan jaalatan jaalachuudha.

❁ Ergasii arrabaan dubbachuudha.

❁ Sana booda qaamaan hojjachuudha.

Namni onnee isaatiin dhugoomsee arrabaan dubbachuun osoo mijaa'uu dubbachuu dide mu'uminaa miti.

Namni qalbiin dhugoomsee arraba isaatiin dubbatee hojii sharii'aan Muhammad ﷺ ittiin dhufte hojjachuun mijaa'eefii hojjachuu dhiise Mu'uminaa miti.

Namni dubbachuu yookiin hojjachuu niyyatee mijaa'uufii dide

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾

“Rabbiin lubbuu kamuu dandeettii isheetiin malee hin dirqisiisu.”

(Albaqaraa: 286).

Rabbiin ni jed

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَاءَ أَنفِهَا﴾

“Rabbiin lubbuu kamiyyuu waan isheedhaaf kenne malee hin dirqisiisu.” (Axxalaaq: 7).

Muslimni yeroo waan iimaana isaa hir'isu kan haasaa, hojii yookiin qalbii keessa bu'e iimaanni isaa hunduu ni hir'ata. Sababni isaas iimaanni sadan kana waan ta'eef. Akkuma raka'aan sadii magriba ta'u isaan sadan iimaana ta'u. Yeroo namni salaatu raka'aa sadan irraa tokko keessatti waan salaata balleessu hojjate, odoma inni raka'aa biroo bifa sirriin raawwateeyyuu, salaanni isaa hunduu ni bada. Kun immoo isa nuti iimaanni hojii gaariidhaan dabalee yakkaan hir'ata jenneen wal hin faallessu. Akkuma salaanni guutuun waan salaata balleessu tokkoon badu akkasuma hojii gaarii kan akka dhaabbii dheeressuu, khushuu'aafi qiraatii faan ni dabala. Waan dhorgamaa akka gara samii ilaaluu, akka sareetti dhundhuma diriirsuufi kkf'n ni hir'ata malee hin badu. Waan sharii'aan iimaana hir'isa jedhe malee wanti iimaana hir'isu hin jiru. Salaatas wanti balleessu waan sharii'aan hin balleessa jedhe qofa.

Kutaa 6ffaa

Rabbiin sifaata ol aanaafi maqoolee gaggaarii qaba. Wanti Rabbiin caalaa Isa beeku hin jiru. Kanaafuu waan Inni kitaaba isaa keessatti yookiin sunnaa ergamaa Isaa keessatti ofirraa morme Isarraa dhabamsiifna; waan Inni ofiif mirkaneesse ni mirkaneessina. Faallaa isaa hundaa ni dhabamsiifna. sifaata guutuu isaaf mirkaneessina. Garuu akkaataa itti hin goonu uumamatti hin fakkeessinu.

Nama adda babaasee amala hanqinaatiin Rabbiin ibse nutis adda baafnee irraa mormina. Fakkeenyaaf Rabbiin niitiifi ilma of irraa mormeera. Rabbiin ni jedhe:

﴿بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

“kan samüleefti dachiiwwan uumeedha, Niitii kan hin qabne ta’ee akkamitti ilmoon isaaf ta’a?” (Al-an’aam: 101).

Ammas ni jedhe:

﴿لَمْ يَكِلِدْ وَلَمْ يُؤَلِّدْ﴾

“hin dhalle hin dhalannes.” (Al-Ikhlaas: 3).

Isa Yahuudonni donnummaan isa dubbatan of irraa morme:

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَغُلُّوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾

“Yahuudonni “harki Rabbii sakaalamtuudha» jette. Harki isaanii hidhamtee waan jedhaniinis abaaramaniiru. Lakki! Harki Isaa lamaanuu diriiroodha. Akka fedhetti kenna.” (Almaa’idaa: 64).

Waan wahyii keessatti dhufe akkasumatti tarra. Fakkeenyaaf waan sifaataafi maqoolee Rabbii keessatti dhufe dhugaa isaa mirkaneessina. Faana isaa garii ni hubanna. Sanarratti hin daballu. Rabbiin wanti Isa fakkaatu hin jiru. Rabbiin ni jedhe:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

“Fakkaataan Isaa (Allaah) hin jiru. Inni dhaga’aa, argaadha.”

(Ashuuraa: 11).

Sifaata Rabbii maaliinuu madaaluun nuuf hin eeyyamamu. Wanti madaalamu hundee fi damee qaba. Rabbiin tokkicha fakkii hin qabneedha. Dameen isatti dhihaatu hin jiru; bu’uurri isa dursus hin jiru. Tokkicha; hirkoo waa hundaati. Hin dhalle hin dhalanne. Wanti tokkollee fakkaataa isaaf hin taane.

Sammuun meeshaa Rabbiin uumeedha. Waan dhageessu waan argituun madaalti. Isa Rabbiin waa’ee Ofii hime dhageesse malee duraan hin argine. Fakkeenya dhihoo argiteen madaalti. Sammuun hunduu akka duraan argee jiruun hubata. Waan ilaaleen akkaataa kaa’a. Rabbiin sammuu hundaa keessattuu fakkaataa hin qabu. Garuu fakkii hamaa sammuu namaa keessatti uumame dhabamsiisuuf jennee maqaa Rabbii yookiin sifaata isaa hin dhabamsiifnu. Yoo kana goone ragaa sirrii kijibsiisuutti deemna. Garuu hiika hamaa lubbuu keessa seene ni dhabamsiifna. Waan Inni ittiin Of ibseefi moggaase mirkaneessinee achumatti dhaabbanna.

Rabbiin ni jedhe:

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾

“Inni waan fuuldura isaaniitiifi waan duuba isaanii beeka. Isaan immoo beekumsaan isa hin marsine.” (Xaahaa: 110).

Ammas ni jedhe:

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

“[Addunyaatti] agartuun Isa hin agartu. Inni immoo agartuu hunda ni arga. Inni mararfataa, beekaadha.” (Al-An’aam: 103).

Rabbiin ol ta’e samii ol, gubbaa Arshii isaatti ol ta’eera. Rabbiin ni jedhe:

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾

﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

“Inni duruma jira; kan boodaatis; mul’ataadha; dhokataas [argaadha]; Inni waan hunda beekaadha. Inni Isa samiifi dachii guyyoota jaha keessatti uumee ergasii [ol ta’iinsa isaaf malu] Arshii irratti ol ta’eedha. Waan dachii keessa gadi seenuufi waan ishee irraa ba’u, waan samii irraa bu’uufi waan ishee keessa ol ba’us ni beeka. Inni eessallee yoo jiraattan isin waliin jira. Rabbiin waan isin dalagdan hunda ni arga.” (Alhadiid: 3-4).

Zaata isaatiin gubbaa arshii ta’us beekumsa Isaatiin waan hunda marsuu mirkaneesse. Gabroota isaa waliin ta’uus nutti hime. Inni beekumsa, dhageettiifi agartuudhaan isaanii wali. Rabbiin ni jedhe: **“Inni eessallee yoo jiraattan isin waliin jira.”** (Alhadiid: 4).

Inni jaalalloo isaa waliin tumsaafi gargaarsaan jira. Rabbiin Muusaafi Haaruuniin ni jedhe:

﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى﴾

“Hin sodaatinaa. Dhugumatti, Ani isin lamaan wajjinin jira; nan dhaga’a; nan argas.” (Xaahaa: 46).

Rabbiin fedhii guutuu kan waan hundatti marse qaba. Wanti inni fedhe ni argama kan inni hin feene hin uumamu. Akkuma inni ofii isaatiif mirkaneesse mirkaneessinaaf. Kanarra dabalatatti hin seenu. Akka warri sammuu qofaan deemu waan hin fakkaanne keessa seenanii waan faallaa walitti fidan hin taanu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾

“Akka kanatti Rabbiin waan fedhe hojjata.” (Aali Imraan: 40).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾

“garuu Rabbiin waan fedhe hojjata.” (Albaqaraa: 253).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿دُوَّ الْعَرْشِ الْمَجِيدِ ﴿٥٠﴾ فَقَالَ لِمَا يُرِيدُ ﴿٥١﴾﴾

“[Inni] abbaa Arshiiti; guddaadha. Waan fedhe akkaan hojjataadha.”

(Alburuuj: 15-16).

Waan ragaan wahyii mirkaneesse isaaf mirkaneessina. Waan sanaan alaa irraa ni dhaabbanna. Hanqina sammuu irraa dhabamsiisu kan akka gadduu, boo’uu, beela’uufi kkf odoma ragaan itti dhufuu dhabeewuu ni dhabamsiifna.

Kutaa 7ffaa

Qur’aanni haasaa Rabbiiti. Dhugumaan qubeelee, keeyyataafi boqonnaa isaatiin isa haasa’e. “Inni hiika jecha achitti hafeeti” hin jennu. Rabbiin yeroo kamuu ogga fedhe ni haasa’a.

﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾

“Rabbiin Muusaadhaan dubbate.” (Annisaa’i: 164).

Ammas ni jedhe:

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ﴾

“Yeroo Muusaan beellama keenyaaf dhufee Rabbiin isaa isaan dubbatu...” (Al-A’araaf: 143).

Haasaan isaa jecha isaati.

﴿وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ﴾

“Rabbiin dhugaa dubbata.” (Al-Ahzaab: 4).

Jecha Rabbii kana qomti ni haffaza. Rabbiin ni jedhe:

﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾

“Inumaa inni keeyattoota ifa ta’an kan qoma warra beekumsa kennamee keessa jiruudha.” (Al-Ankabuut: 49).

Inni gurraan ni dhaga’ama Rabbiin akkana jedhe:

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾

“Yoo tokkoon mushrikoota irraa ta’e nagaya gochuu sirra barbaade, hanga inni haasaa Rabbii dhagahutti eegumsa isaaf godhi.” (Attawbaa: 6).

Kan nutti dhaqqabsiise Ergamaa Rabbii ﷻ ta’uun Qur’aana haasaa Rabbii ta’uu irraa hin baasu.

Inni tarree keessatti barreeffamaadha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَكُتِبَ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ﴾

“Kitaaba barreeffamaan [kakadhe]. Xalaayaa bal’ifamaa keessatti.”

(Axxuur: 2-3).

Lawhal mahfuuz keessatti Isa biratti tikfamaadha. Rabbiin ni jedhe:

﴿بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴿١١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ﴾

“Dhugumatti, inni Qur’aana guddaadha. Luuhii tiikfamaa keessa jira.” (Alburuuq: 21-22).

Ammas ni jedhe:

﴿وَلَئِنَّهُ فِي أُولَى الْأَكْتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ﴾

“Inni haadha kitaabaa ol aanaa ogummaan guutamee Nu bira jiru keessatti argama.” (Axxuur: 4).

Barreeffamee jiraachuun isaa haasaa Rabbii ta’uu irraa hin baasu. Waraqaan uumama. Qalamnis akkasuma. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ﴾

“Odoe kitaaba waraqa irratti barreeffame sirratti buufnee...”

(Al-An’aam: 7).

Kitaabaafi waraqicha waan addaa taasise.

Odoma qalamni uumamaan maddii uumama ta’een Qur’aana barreesseeyyuu haasaa Rabbii ta’uu isaa ibsee ni jedhe:

﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ﴾

“odoo wanti dachii keessa jiru muktis qalamii ta’ee, galaannis booda isaatii kan galaanni torba jiru itti ida’amuudhaan [gargaaree ittiin barreeffameeyyuu] jechoonni Rabbii hin dhumanu.” (Alluqmaan: 27).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلَّمْتُ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ نَفِدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾

“Odoe galaanni qalama jechoonni Gooftaa kiyyaa [ittiin barraa’u] ta’ee, silaa odoo jechoonni Gooftaa kiyyaa hin dhumne galaanni

dhuma ture. Odoma [galaanni biraa] kan isa fakkaatu gargaarsaan finneeyyuu [galaanatu dhuma ture].” (Alkafh: 109).

Wanti qalamni barreesseefi hin barreessin hunduu haasaa Rabbiiti.

Namni haasaan Rabbii uumama jedhe kafareera. Haasaan Rabbii amala Rabbii irraayi. Rabbiin uumama isaatiifi haasaa isaa adda baaseera.

Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُعْشَى آيَلُ النَّهَارِ يَطْلُبُهُ حَيْثُ وَالسَّمَاسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

“Dhugumatti, Gooftaan keessan Rabbii Isa samiifi dachii guyyoota jaha keessatti uumee ergasii Arshii irratti [ol ta’iinsa isaaf malu] ol ta’eedha. Haala ariitiidhaan isa barbaada ta’een halkaniin guyyaa haguuga. Aduu, ji’aafi urjiwwanis kan ajaja Isaatiin laaffifaman ta’anii [isaan uume]. Dhagayaa! Uumuuniifi ajajni kan Isaati. Rabbiin Gooftaa aalamaa ta’e toltuun isaa baay’ate.” (Al-A’araaf: 54).

Uumama isaa samii, dachii, biiftuu, ji’aafi urjiilee ajaja isaa irraa adda baase. Ajajni isaa haasaa kan inni ittiin uumama sirreesseedha. “Ajaja isaatiif laaffifamoo ta’anii...” jedhe.

Rabbiin sagalee warra Qur’aana qara’uu ni uume. Innis hidhii lamaan, arraba, morma, qilleensa, gororaafi sochii ishee uumuudhaani. Kun immoo wanti dhagahamaaru haasaa Rabbii ta’uu hin faallessu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ﴾

“Sila! odoo gareen isaan (Yahuudaa) irraa ta’e haasa’a Rabbii kan dhaga’an ta’anii, eega hubatanii booda odoo beekanuu jijjiiran jiranuu, nuuf amanu jechuu kajeeltuu?” (Albaqaraa: 75).

Odoma namni isa jedheeyyuu inni dhaga’amu haasaa Rabbiiti. Gariin beektotaa ni jedhan:

“sagaleen sagalee isa qara’uuti; haasaan immoo haasaa Rabbiiti.”

Kutaa 8ffaa

Ragaafi sammuum walitti dhufuudhaan dhugaan sharii'aa baratama. Nama sammuu hin qabne ragaan hin fayyadu. Nama ragaa hin argatinis sammuum hin fayyadu. Lamaan keessaa tokko hir'achuudhaan haqa baruun hir'ata. Yoo akka ilaalchaatti wal dhaban ragaatu durfama. Ragaan beekumsa Rabbii guutuu sana waan ta'eef. Sammuum immoo beekumsa uumamaa hanquudha.

Sammuum akka ijaa yoo ta'u ragaan immoo akka ifaati. Namni ijaan ilaalu dukkana keessatti hin fayyadamu. Kanaafuu namni sammuu qabu wahyiidhaan malee hin fayyadamu. Hanguma ifaan jiruun ijji qajeela. Hanga wahyii argateen sammuum qajeela. Sammuufi ragaan guutuu ta'uudhaan qajeelumni guuta. Akkuma kana agartuun yeroo zuhrii guutti. Rabbiin ni jedhe:

﴿أَوْ مَن كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ﴾

“Sila namni du'aa turee ergasii isa jiraachifnee ifaa isaaf goone, akka fakkii nama dukkana keessa jiru, kan ishee irraa hin baanee nita'aa?” (Al-An'aam: 122).

Namni sammuu qabu addunyaatti sammuu isaatiin fayyadama. Bineensi barriftuufi deemtus akkuma kana waan itti geessuun fayyadamti. Isheen yeroodhaan deemtee qubatti. Walis ni beekti. Dachii ofii ittiin hubatti. Godoo ishee ittiin ijaarratti. Diina ishees ittiin beekti.

Garuu namni sammuu isaa qofaan odoo wahyii Nabiiyyii ﷺ irratti buufame hin argatin adda baasee waa'ee Rabbii isaa hin baru. Wahyiin malee kanatti dhaqqabuu hin danda'u. Isa dhabnaan dukkana keessa jira. Rabbiin ni jedhe:

﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ ءَهُمُ الظَّالِمُونَ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ﴾

“Rabbiin gargaaraa warra amananiiti. Dukkana baay'ee irraa gara ifaatti isaan baasa. Warri kafaran gargaartonna isaanii xaaghuuta.

Ifa irraa gara dukkana hedduutti isaan baasu. Isaan sun warra ibiddaati; isaan ishee keessatti hafoodha.” (Albaqaraa: 257).

“Isaan baasa” jedhe. Sababni isaas sana dhabnaan dukkana keessa seenanii jiru waan ta’eef. Akkuma ifaan gosti isaa wal dhabus tokkicha ta’e, wahyiinis akkasuma Qur’aanaafi hadiisa ta’us tokkichuma. Rabbiin ni jedhe:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾

“yaa warra amantan! Rabbiin bulaa ergamichaanis bulaa” (Annisaa’i: 59).

Namni “wahyii maleen sammuu kiyya qofaan gara Rabbiitti qajeela” jedhe akka nama “ifaa maleen ija kiyya qofaan karaa kiyyarratti qajeela” jedheeti. Isaan lamaanuu waan dirqama namni beeku faallessaniiru. Inni jalqabaa amantii hin qabu; inni lammataa addunyaa dhaba.

Rabbiin wahyii isaa ifaa uumamni hundi ittiin qajeelu jedhee waame:

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

“Warri isatti (ergamichatti) amananii isa kabajan, kan isa gargaaraniifi ifaa isa waliin bu’e hordofan, isaan warra milkaa’oodha.” (Al-A’araaf: 157).

Isatu nabiyyoota qajeelchee hordoftoota isaaniis qajeelcha.

Waan Rabbiin ajajeefi dhorge ni qeeballa. Waan inni hime ni dhugeessina. Yoo sababa barreef itti amanna. Yoo hin barinis immoo itti amannee simanna. Waan hubatamu sammuum hundi hin hubatu. Akkamitti waan sammuum hundu itti hin dhaqqabne sammuum hundi itti walii haa galuun yaadama?

Namni “murtii Rabbi keessaa waan sammuum itti dhaqqabe malee hin amanu; waan inni hin dhaqqabin hin amanu” jedhe sammuu isaa ragaa dura buuse. Wanti sammuum itti hin dhaqqabin hin jiru jechuu miti. Sammuchatu itti hin dhaqqabne malee. Sammuum daangaa itti dhaabbatu qaba. Agartuunis akkuma kana daangaa itti dhaabbatu qaba. Uumamni dhuma isaatti hin dhaqqabu. Dhageettiinis daangaa sagalee hundatti hin dhaqqabne qabdi. Mixiin sagalee hin dhagahamne qabdi. Uumama keessa murtiifi urjiilee hin argamne baay’eeu jira.

Kutaa 9ffaa

Seera baasuun kan Rabbi qofa. Beekumsaafi oguma Isaatiin waan fedhe eeyyama; waan fedhe dhorga. Seerri isaa bu’aa amantiifi addunyaatiif dhufe. Ajajaafi dhorgaan isaa ga’eessa irraa bakkaafi yeroo kam keessattuu eeyyama isaatiin malee hin kaafamu.

Seera Rabbi kan amantiifi addunyaa adda hin baafnu. Hundi isheetuu dirqama amantiifi addunyaati waan taateef.

Dirqamni amantii kan akka salaataa, soomaa, hajjii, zikriifi masjid misoomsuuti.

Kan addunyaa immoo kan akka daldalaa, gaa’ila, hiikaafi dhaalaa fa’i.

Namni kana lamaan adda baasee murtii amantii kan Rabbi taasisee kan addunyaa immoo qaama biraatiif kenne, dhugumatti kafareera. Seerri hunduu kan isaa qofa waan ta’eef. Namni qaama biraatiif mirga isaa kenne akka waan sujuuda qaama biraatiif godhuu eeyyameeti. Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“Murtiin Rabbiif malee eenyuufuu hin taane. Isa malees akka hin gabbarre ajajeera.” (Yuusuf: 40).

Baniin Israa’iil kanaan kafaran:

﴿اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

“Goftaa tokkicha gabbaruutti malee kan hin ajajamin tahanii, hayyoota isaaniifi moloksee isaanii Rabbiin alatti gabbaramtoota godhatan; Masihi ilma Maryamis [gabbaramaa godhatan]. Isa malee gabbaramaan haqaa hin jiru. Inni waan isaan itti qindessan irraa qulqullaa’e.” (Attawbaa: 31).

Hojii isaanii kana shirkii jedhee waame.

Rabbiin kitaaba isaa buusee seera isaa baase. Inni haala fuulduratti dhufu ni beeka. Taatee tares ni yaadata. Akkasuma haalaafi bara seerichi keessa bu'es ni arga ni beeka. Beekumsi isaa taatee tokko irraa waan isheen yeroo darbe keessa taateef yookiin gara fuulduraatti taatuuf hin hanqatu. Taateen tokko amma argameedhaaf beekumsi isaa hin dabaluu. Beekumsi waan darbeefi fuulduraa, akkasuma kan as jiruufi fagoo isa biratti wal qixa.

Namni murtiin Rabbii bara keessa bu'e qofaaf gaariidha; yeroo biraa namoonni seera gaarii ta'aa yaadan odoma inni murtii Rabbii faallesseeyyuu baafachuu danda'uu yaade, inni kufriidha. Sababni isaas namichi kana jedhu 'beekumsi namaa barumsa as jiruufi fagoo jiru ilaalchisee wal dhaba; kan Rabbiis akkuma kana jechuu' yaada. Kanaafuu beekumsa namaa isa ammaa beekumsa Rabbii isa fagoo yeroo wahyiin bu'uu irra caalchise. Kun kufriidha shirkiidhas. Beekumsi Rabbii waan fagoo jiruufi dhihoo ilaalchisee wal qixa. Rabbiin ni jedhe:

﴿عَلِيمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

“Beekaan waan fagoofi dhihoo [qulqullaa’e]. Waan isaan itti dabalalan irraas ol ta’e!” (Almu’uminun: 92).

Wanti Rabbiin as jiruuf murteesse kan inni waan fagoo jiruuf murteesseen tokkuma.

Rabbiin ni jedhe:

﴿قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِيمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾

“Jedhi: “Yaa Rabbii uumaa samiifi dachii! Beekaa fagoofi dhihoo! Gidduu gabroota keetiitti waan isaan irratti wal dhabaa turan keessatti sumatu murteessa.” (Azzumar: 46).

Gabroottan isaa fagoofi dhihoo jiran jidduutti murteessa.

Namni seera amantii seera addunyaa irraa adda kutee akka libaalizmiin jedhanitti ‘Rabbiin murteessaa amantii namoota immoo seera baasaa addunyaa’ godhe, seera baasaa baay’ee tolcheera. Seera baasuun immoo kan Rabbii qofa. Rabbiin ni jedhe:

﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ﴾

“Sila garii kitaabaatti amantanii gariitti kafartuu?” (Albaqaraa: 85).

Namni garii isaatti kafare hundattuu kafareera.

Rabbiin ergamaa isaa Qur’aanaafi oguma Isarratti bu’een akka jidduu namaatti murteessu ajaje.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَإِنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمْ يَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَأَحْذَرَهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾

“gidduu isaaniitti waan Rabbiin buuseen murteessi. Fedhii lubbuu isaanii hin hordofin. Garii waan Rabbiin gara keetti buusee irraa akka si hin deebifne isaan eeggadhu.” (Almaa’idaa: 49).

Kan itti fedhame wal dhabii isaan jidduu irratti murteessuudha.

Waan wahyiin adda baasuu dhiise warri sadarkaa hubannoo dhaqqabe adda babaasuu danda’a. Garuu osoo murtii Rabbii hin faallessin ta’uu qaba.

Murtiin namaafi filannoon isaanii kan Rabbii irra hin durfamuu. Osoo filannoon ummataa ni dursa ta’ee nabiyyoonni haqarraa bahaniiru ture. Ummata dhara irratti walii galan yookiin hedduun isaanii isarra jiran jidduutti ergaman waan ta’eef.

Kutaa 10ffaa

Rabbiin qadara wantootaa osoo isaan hin uumin murteesse. Uumamni hunduu murtii osoo inni hin uumamin kaa’ameen uumame.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ نَقْدِيرًا﴾

“*waan hundaa uumee akka isaaniin maluun sirreesse.*” (Alfurqaan: 2).

Ammas ni jedhe:

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْتَهُ بِقَدَرٍ﴾

“*Nuti waan hunda hamma murtaa’een isa uumne.*” (Alqamar: 49).

Ammas ni jedhe:

﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا﴾

“*Ajajni Rabbii murtee murteeffamaa ta’eedha.*” (Al-Ahzaab: 38).

Rabbiin qadara hundaawuu toltuufi hamtuu isheellee murteesseera. Sahiiba keessatti “*murtii Rabbii toltuufi hamtuu isaatti amanta*” jedhan. Muslimtu hadiisa Umar bin Alkhaxxaab keessatti gabaase.

Qadarri (murtiin Rabbii kan duraanii) beekumsa Isaatiin wal qabata. Kan beeku malee murtii hin murteessu.

Adda baasee, xixiqqoo ishee, bakka ishee, jijjiirama ishee, jalqabaafi dhuma ishee abbaa uume malee kan biraa hin beeku. Rabbiin ni jedhe:

﴿لِنُعَلِّمُوا أَنَّا اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾

“*[Sababni Inni kana uumeef] akka isin Rabbiin waan hunda irratti danda’aafi Rabbiin beekumsaan wantoota cufa marsuu isaa beektanuufi.*” (Axxalaaq: 12).

Ammas ni jedhe:

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

“Sila Inni (iccitii) uumee keessa argaafi beekaa ta’e, (iccitii isaanii) hin beekuu!” (Almulk: 14).

Namni qadara Rabbii morme beekumsa isaa mormeera. Akkasuma namni beekumsa isaa morme qadara isaas mormeera.

Qadarri wantootaa Rabbiin biratti kitaaba keessatti barreeffamtuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ تُعْرَىٰ إِلَيْكَ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾

“Kitaaba keessatti Nuti homaa hin dhiifne.” (Al-An’aam: 38).

Ammas Rabbiin ni jedhe:

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾

“Waan hundayyuu kitaaba ifa bahaa keessatti galmeessineerra.”

(Yaasiin: 12).

Uumaan Rabbii gosa lama:

Ajajmaa filannoo homaa hin qabne. Fakkeenyaaf urjiileefi orbitiiwwan.

Warra filannoo mataa isaanii qaban kan akka namootaa, jinniifi maleykootaati. Filannoodhaan maleetti Rabbiin isaan hin deemsifne. Yakka irratti isaan dirqisiisee isaan hin adabu. Filannoo isaaniitiin socho’u. Hojiifi filannoo keessatti hirmaatu. Inumaa fedhii isaa jalatti fedhii isaaniif godhe. Rabbiin ni jedhe:

﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٨﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

“Inni aalama hundaaf gorsa malee homaa miti. Nama isin irraa qajeeluma fedheef [gorsa ta’a]. Yoo Rabbiin aalama hundaaf fedhe malee isin homaa hin feetanu.” (Attakwiir: 27-29).

Rabbiin gabrootaafi waan isaan hojjatan uume. Rabbiin ni jedhe:

﴿قَالَ اتَّبِعُونِ مَا نُنَجِّيكُمْ وَأَلَلَّهُ خَلْقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾

“sila waanuma ofii boccan gabbartuu? Odoon Allaahn isiniifi waan isin dalagdanis uume jiruu.” (Assaaffaat: 95-96).

Sababootas uumeeti taatewwaniif sababa isaan godhe. Uumama kana sirnaan deemsisuun ballina beekumsaafi guddina oguma isaa irraayi.

Sammuun tokko qadara Rabbii irraa waan iccitiifi maalummaa isaa wallaaleef jecha iimaana irraa dhaabbachuu hin qabu. Iccitiin sammuum waliin hin geenye ni jira. Sammuun akka meeshaati. Iccitiin (beekumsi) gariin akka bishaan garbaati. Osoo meeshaa kanatti naqamee isha nyaata.

Iccitiin gariin isa xinxaluun dhamaasuu malee homaa hin dabaluu. Akka ija biiftuu keessa ilaalee dhukkubaafi dhamaasuu malee hin dabalanneeti.

Kutaa 11ffaa

Duuti dhugaadha.

﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٦٦﴾ وَيَبْعَثُ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾

“Wanti ishee (dachii) gubbaa jiru hundi ni dhabama. Fuula Gooftaa keetii, kan guddinaafi ulfinaatu hafa.” (Arrahmaan: 26-27).

Gosa iimaanaa irraa tokko waan du’a booda argamu kan akka mokkoro qabrii, adabbii isaafi qananii isaa wahyiin himetti amanuudha.

Kaafamanii Rabbiin fuulduratti walitti qabamuu amanuu:

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَيُفِيحُ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ﴾

“Xurumbaan ni afuufama; yoosuu isaan awwaala keessaa gara Gooftaa isaanii bahu.” (Yaasiin: 51).

Namni kana shakke Rabbitti kafareera. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ فَاستَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا تُجْرِمِينَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُستَقِينَ﴾

“Isaan kafaran immoo “sila keeyyatoonni Kiyya isin irratti dubbifamaa turtee, boontanii, ummata yakkamtoota hin turree?” [jedhamaan]. Yeroo “waadaan Rabbi dhugaadha; Qiyaamaan akka dhufu mamiin keessa hin jiru” jedhame,

“Qiyaamaan maal akka taate hin beeknu; mamii malee yaada ishee hin qabnu. Nuti dhugoomsoo hin taane” jettan. (Aljaasiyaat: 31-32).

Kan kijibiisuu immoo kanaa achi:

﴿بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا﴾

“Dhugumatti isaan Qiyaamaa ni sobsiisan. Nama Qiyaamaa sobsiiseef ibidda boba’aa qopheessineerra.” (Alfurqaan: 11).

Iimaana irraa tokko qormaatatti amanuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ﴾

“Nuti Guyyaa Qiyaamatiif madaala haqaa lafa keenya. Lubbuun takkas homaa hin miidhamtu. Yoo waan ulfina hanga firii (ija) raafuu qabu ta’es Nuti ishee ni fidna. Qormaataaf Nuti ga’oodha.”

(Al-Ambiyaa’i: 47).

Kan biraa immoo mindaafi adabbiitti, akkasuma jannataafi ibidatti amanuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا فَبِالْجَنَّةِ﴾

“Isaan hoonga’an ibidda keessa ta’u. Ishee keessatti iyyansaafi himimsaatu isaaniif jira.” (Huum: 108).

Kaafiroonni ibidda keessa Mu’uminoonni immoo jannata keessa ta’u. Rabbiin ol ta’e ni jedhe:

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَعَذَابُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾

“Isaan kafaran addunyaafi Aakhiraatti adabbii cimaan isaan adaba; tumsaanis isaaniif hin jiru. Warra amananii gaggaarii dalagan immoo mindaa isaanii nan guutaafi. Rabbiin miidhaa raawwatoota hin jaal’atu.” (Aali Imraan: 56-57).

Dhimma aakhiraa ilaalchisee waan ragaadhaan mirkanaa’e kan akka siraaxii (riqicha Jahannamaa), madaala hojii, hawdii, kitaaba hojii gaariifi hamaa hundatti amanuun dirqama ta’a.

Kutaa kudha 12ffaa

Jamaa’aa qabatanii jiraachuun dirqama. Imaamaan maleetti jamaa’aan hin jiru.

Imaamni Muslimootaa Rabbiin buluuf ittiin bulama:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾

“Yaa warra amantan! Rabbiif ajajamaa; ergamichaafi warra isin irraa abbootii taaytaa ta’aniifis ajajamaa.” (Annisaa’i: 59).

Isin irraa jechuun Muslimoota irraa kan ta’e jechuudha.

Imaamummaan kaafiraa hin ta’u. Isaaf waadaa seenuunis akkasuma. Waan dhimmi addunyaa namaa ittiin tolu keessatti malee isaaf ajajamuun dirqama hin ta’u.

Abbaan taayitaa yoo beekaa hin taane aalima tolfatee ittiin dhimma addunyaafi aakhiraa tolcha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾

“Yeroo tasgabbii yookiin sodaa irraa dhimmi wahii isaaniitti dhufe, (namoota keessatti) isa facaasu. Odo gara Ergamaatiifi gara nama isaan irraa abbootii dhimmaa (taaytaa) ta’anii isa deebisanii, silaa isaan irraa warri sirriitti qoratan (xiinxalan) isa beeku turan.” (Annisaa’i: 83).

Beekaa malee wallaalaan hin qoratu.

Isarratti finciluun hin eeyyamamu. Dhimma isaa harkatti falmuunis hin ta’u. Jallina isaa irratti ni obsama. Yoo inni kufrii mullataa hojjate malee. Sahiiha Muslim keessatti Ummu Salamaa irraa odeeffamee (rah) ni jette: Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: **“fuulduratti mootolee baay’etu**

isin irratti muudamuuf deema. Isaan bartanii hojii isaanii jibbitu. Namni jibbe dhugumatti qulqullaa’e. Namni morme immoo bilisa bahe. Garuu namni jaalatee hordofe [salphateera].” ‘Yaa Ergamaa Rabbii! Isaaniin hin loluu?’ jedhan. **“Waan isaan salaataaranuun hin ta’u”** jedhaniin. Muslimtu (1854) gabaase.

Waan sharrii deemsisu yookiin salphisuun beekumsaafi ogumaan gorfama. Waan ittiin haaloo bahatanuu miti. Sahiiha Muslim keessatti Tamiim Addaarii irraa odeeffamee Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: **“Amantiin tola walii yaaduudha.”** ‘Eenyuufi?’ jenne. **“Rabbiif, Kitaaba Isaatiif, ergamaa Isaatiif, imaamota Muslimootaafi hunda isaaniitiif”** jedhan. Muslim (55) gabaase.

Hanqina isaa hordofuun, mucuca dhuunfaatiin isa saaxiluun, yakka isaa faffacaasuun hin eeyyamamu. Kana ilaalchisee iccitiidhaan gorfama.

Yeroo inni waan jibbamaa tokko namootaaf karaa godhe, yoo waan kana iccitiin itti himnaan deebi’aan isaa barama iccitiin gorfama. Yoo hin taane rakkoon sun ummataaf ibsama. Kana isaan gorsuun dirqama waan ta’eef. Kun akka sharii’aan jijjiiramee diiniin hin banneefi. **“Rabbiif, Kitaaba Isaatiif, ergamaa Isaatiif, imaamota Muslimootaafi hunda isaaniitiif.”** Haqa ummataatu kan biraa irra dursa.

Beekaan lubbuu isaatiin dhimma namootaa irraa hin fagaatu. Zuhdiin akka addunyaatti faarfamaan yeroo dhimma mataa isaa ilaallatu ta’eedha. Dhimma namootaa keessatti zuhdii godhachuun faarfamaa miti. Nama miidhame osoma dirhama tokkoonillee ta’ee deeggaruu qaba. Beela’aas osoma tamrii tokko ta’ee nyaachisuu qaba. Beekaan itti gaafatama qaba waan ta’eef. Addunyaa namootaa tolchuun hulaa ittiin amantii isaanii tolchanuudha. Nabiyyiin ﷺ kuusaa addunyaatiif mataa isaanii ol hin kaafne. Garuu kanuma waliin Bariiraadhaaf sababa diinaara xiqqoo gargaaranii khuxbaa godhan.

Kutaa 13ffaa

Jihaanni hanga Guyyaa Qiyaamaatti itti fufa. Hanga Qur’aanni jiruun murtiin isaa guyyaa tokko hin ka’u. Sahiiha Muslim keessatti Jaabir irraa odeeffamee ﷺ ni jedhe: Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: **“ummata kiyya irraa hanga Guyyaa Qiyaamaatti kan haqarratti lolanuufi ol ta’an hin dhibamanu.”** Muslimtu gabaase (156).

Jihaada miidhaa of irraa deebisu keessatti eeyyamni imaamaafi niyyaan argamuun sharxii miti. Rakkoma isaanii deebisuuf ta’a. Inni osoma kabaja, lubbuu yookiin qabeenya irraa deebisuuf ta’ee dirqama. Sunana keessatti Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: **“namni qabeenya isaa irratti ajjeefame wareegamaadha (shahiida). Namni maatii isaa, dhiiga isaa yookiin amantii isaa irratti ajjeefames wareegamaadha.”**¹ Inni sahiha lamaan keessa gabaabinaan jira. Bukhaariifi Muslim keessa hadiisa Abdullaah bin Amr irraayi.

Waan kabaja, lubbuu yookiin qabeenya saamu deebisuun dirqama. Kan roorrisu kun Muslima yookiin kaafira ta’us wal qixa. Nasaa’ii keessatti Qaabuus abbaa isaa irraa odeessee ni jedhe: ‘namichi wahii gama Ergamaa Rabbii ﷺ dhufee ni jedhe: ‘namni wahii qabeenya kiyya saamuuf natti dhufa.’ Nabiyyiin ﷺ “Rabbiin isa gorsi” jedhan. ‘Yoo hin gorfamne hoo?’ jedhe. **“Muslimoota naannoo kee jiran irratti gargaarsifadhu”** jedhan. ‘Yoo Muslimoonni naannoo kiyya hin jiraanne hoo?’ jedhe. **“Mootummaa gargaarsifadhu”** jedhan. ‘Yoo mootummaan narraa fagoo ta’e hoo?’ jedhe. **“Qabeenya kee irratti loli. Wareegamaa aakhiraa taata yookiin qabeenya kee irraa deebifta”** jedhan. Nasaa’ii, Ibn Abuu Shaybaa, Ahmadiifi Xabraaniitu Kabiir keessatti gabaasan.

Jihaada barbaadamu keessatti immoo niyyaa jecha Rabbii ol taasisuu

¹ Hadiisa Sa’iid bin Zayd irraa Abuu Daawud, Tirmizii, Nasaa’iifi Ibn Maajaan gabaasan. Tirmiziin “kun hadiisa hasan” jedhe.

qabaachuun dirqama ta'a. Abuu Muusaa Al-Ash'arii irraa odeeffamee ﷺ ni jedhe: namni baadiyyaa tokko Nabiiyiitti ﷺ dhufee **“yaa Ergamaa Rabbii! Namni tokko boojiudhaaf lola. Kaan faarfamuuf lola. Kaan akka sadarkaan isaa beekamuuf lola. Eenyutu karaa Rabbii keessatti lolaaru?”** jedhe. Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: **“namni jechi Rabbii ol haa taatuudhaaf lola isatu karaa Rabbii keessatti lola.”** Bukhaariifi Muslimtu gabaasan.

Isa kana keessatti imaamaan buluun dirqama ta'a. Waan yakka hin taaneen haasaan isaa dhagahamee ittiin bulama. Ergamaan Rabbii ﷺ ni jedhan: **“namni naaf ajajame Rabbiif ajajameera. Namni na faallesse Rabbiin faallesseera. Namni amiira kiyyaan bule dhugumatti naan buleera. Namni hogganaa kiyya faallesse dhugumatti na faallesseera.”** Bukhaariifi Muslimtu gabaasan.

Kutaa 14ffaa

Caalaan namootaa erga nabiiyootaatii sahaabota Nabiiyiiti ﷺ. Sadarkaa isaanii dubbachuuf wahyiin bu'eera. Rabbiin ni jedhe:

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا﴾

“Muhammad ergamaa Rabbiiti. Warri isaa wajjin jiranis kuffaara irratti ciccimoo, gidduu isaaniitti immoo wal mararfatooda. Tolaafi jaalala Rabbii barbaachaaf rukuu'aafi sujuuda kan baay'isan argita.” (Alfath: 29).

Akkuma nabiiyoonni wal cacaalan sahaabonnis wal cacaalu. Nabiiyiin sadarkaa gadii sahaabaa isa sadarkaa olii ni caala. Sahaabaan inni sadarkaa gadii taabi'ee isa sadarkaa olii ni caala.

Caalaan sahaabotaa dursitoota jalqabaati. Sababni isaas warri yeroo dadhabinaa Nabiiyiitti ﷺ amane warra yeroo humni jiru amane irra ni caala. Warri fathii dura amanan warra fathii booda amanan ni caalu.

Rabbiin ni jedhe:

﴿لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلِ أُولِيِّكَ أَكْثَرَ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَتْلِهِ﴾

“Isin irraa namni injifannoo (Makkaa) dura arjoomeefi qabsaa'e (isaan sana booda arjoomaniifi qabsaa'an wajjin) wal hin qixxaa'an. Isaan sun warra sana booda arjoomaniifi qabsaa'an irra sadarkaa guddaa qabu.” (Alhadiid: 10).

Sadarkaa sahaabummaa keessatti warri fathii boodaas ni hirmaatu. Sababni isaas Rabbiin booda sanaatii jedhe:

﴿وَكَلَّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحَسَنَىٰ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

“Hundaa Rabbiin mindaa gaarii waadaa galeef. Rabbiin iccitii waan isin dalagdanii beekaadha.” (Alhadiid: 10).

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَالسَّيِّئُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ﴾

“Muhaajirootaafi Ansaarota irraa dursitoonni jalqabdoota ta’aniifi warra toltuudhaan isaan hordofan, Rabbiin isaan irraa jaalateera. Isaanis Isa irraa jaalataniiru.” (Attawbaa: 100).

Caalaan warra dursitootaa kurnan jannataan gammachiifamaniidha. Caalaan isaanii immoo khaliifaa arfani. Ergasii warra lola badrii hirmaate. Itti aansee warra Uhudiiti. Sana booda warra mukattii jalatti waadaa seeneedha.

Rabbiin ni jedhe:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ
عَلَيْهِمْ وَأَتَتْهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا﴾

“[Yaa Muhammad!] Rabbiin mu’uminoota yeroo isaan muka jalatti waadaa siif galan irraa jaallateera. Waan onnee isaanii keessa jirus beekeera. Tasgabii isaan irratti buusee injifannoo dhihoo ta’e (sulhii hudeybiyaa) isaaniif galata galche.” (Alfath: 18).

Jaabir irraa odeeffamee ﷺ ni jedhe: Ergamaan Rabbii ﷺ warra mukattiitiin ni jedhan: **“isin caalaa warra dachii irra jiranuuti.”** Bukhaariitu gabaase.

Isaan nama kumaafi dhibba afur turan.

Sahaabonni warra wahyii baataniifi amantii as dabarsaniidha. Isaan arrabsuun dirii (sansalata) diinii kanaa kutuufi sunnaa Nabiyyii ﷺ shakkisiisuudha. Nabiyyiitti ﷺ aanee isaan amanamtoota ummata kanaati. Nabiyyiin ﷺ ni jedhan: **“sahaabonni kiyya ummata kiyyaaf amanamoodha. Yeroo sahaabonni kiyya deeman ummata kiyyatti wanti isaan wareegamaa turan ni dhufa.”** Muslimtu gabaase (2531).

Sahaabonni dogongora irra tikfamoo miti. Garuu dogongorri isaanii isaan xiqqeessuudhaaf sababa ta’uu hin qabu. Wal dhabbi jidduu isaanii argame taa’anii haaromsuu irraa ni fagaatama. Garuu yoo barumsa fudhachuuf ta’e malee. Oggas kabajaafi uzrii isaaniiif kaa’uu

waliin ilaalama. Sahaabonni walii galanus wal dhabanus namoota isaaniin ala jiran ni caalu. Sababni Rabbiin sadarkaa isaaniif kenneef waan isaan haala gaariin Nabiyyii ﷺ wajjin jiraataniif malee isa isaan walii wajjin jiraataniifi miti. Jidduu isaaniitti wal dhabuun odoma dogongoraniiwuu ijtihaada ittiin mindeeffamanuudha. Nabiyyiin ﷺ wal dhabuun yakka guddaadha. Rabbiin kanarraa isaan qulqulleesse. Isaan waliin haala gaariin jiraatan. Kanaan ummata biraa irra caalchifaman.

Sahaabota tuquun yeroo hulaan isaa tokko baname kan biroos ni banama. Kanaaf waan jidduu isaaniitti argame irraa taabi’oonniifi warri boodaa callisan. Umar bin Abdul Aziiz Aliyyiifi Usmaan, lola Jamaliifi Siffiin irraa gaafatamee ni jedhe: **“kun dhiiga Rabbiin harka kiyya irraa tikseedha. Ani arraba koo ishee cuubuun sodaadha.”** Ibn Sa’adtu Xabaqaat keessattiifi Ibn Asaakir ‘Taariika Dimashqaa’ gabaasan.

Namni booda isaanii Guyyaa Qiyaamaa wal dhabbi isaanii irraa hin gaafatamu. Kan inni irraa gaafatamu sadarkaa Rabbiin isaaniif kenne dhugoomsuu irraayi.

Kutaa 15ffaa

Warra qiblaa irraa nama tokkollee yakkaan hin kafarsiifnu; kufriidhaan malee.

Kufrii irraa tokko Rabbiin arrabsuudha.

Isa arrabsuun isatti qindeessuurra guddaadha. Sababni isaas mushrikni Rabbiin sadarkaa dhagaatti gadi hin buufne. Dhaggaayyi sadarkaa Rabbiitti ol geesse.

﴿ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٧﴾ اِذْ دُسُوْا بِكُمْ رَبِّ اَلْعٰلَمِيْنَ ﴾

“Allaahn kakannee! Nuti dhugumatti jallina ifa ta’e keessa turre. Yeroo Gooftaa aalama hundaatti isin qixxeessinu san.” (Ashu’araa’i: 97-98).

Namni Isa arrabse immoo sadarkaa dhagaa irraa gadi isa buuse.

Isa arrabsuun kufrii guddaadha. Kufriin ni dabala ni hir’ata. Rabbiin ni jedhe:

﴿ اِنَّمَا السَّيِّءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ ﴾

“Kabajaa ji’a tokkoo gara ji’a birootti siqsuun kufrii irratti dabaluuudha.” (Attawbaa: 37).

Ammas ni jedhe:

﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْدَ اٰمٰنَتِهِمْ ثُمَّ اٰزَدُوْا كُفْرًا لَّنْ نُّقَبِّلَ نُوْبَهُمْ وَاُوْلٰئِكَ هُمُ الضّٰلُوْنَ ﴾

“Warra iimaana isaanii booda kafaranii ergasii kufrii dabalatan tawbaan isaanii hin qeebalamtu. Isaan, isaanumatu jallattoota.” (Aali Imraan: 90).

Garuu dabaluu fi hir’achuun isaa ibidda irraa isa hin baasu. Wanti isheen gootu adabbii isaa jabeessuufi laaffisuudha. Rabbiin ni jedhe:

﴿ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ زِدْنٰهُمْ عَذٰبًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا يُفْسِدُوْنَ ﴾

“Isaan kafaranii karaa Rabbii irraa namoota deebisan, waan isaan balleessaa turaniif jecha, adabbii irratti adabbii isaaniif daballa.”

(Annahl: 88).

Nama dhuunfaa tokkoof, warra Rabbiifi Ergamaan Isaa 𐌹 ragaa bahan malee, jannatas ta’ee ibidda ragaa hin baanu. Namni mu’umina ta’ee du’e kan jannataa ta’uu ragaa baana. Namni kaafira ta’ee du’e immoo kan ibiddaati.

Kutaa 16ffaa

*B*ilisummaan dhugaa waan Rabbiin malee jiruuf gabroomuu irraa bilisa ta’uudha. Nama bilisummaa ajaja Rabbii irraa bahuu, lubbuu hordofuufi fedhii jala deemuutti hubatuun Rabbiin ni jedhe:

﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

“Sila nama gabbaramaa isaa fedhii isaa godhate, kan Rabbiin beekumsaan isa jallisee, dhageettii isaatiifi onnee isaa irratti cufee, ija isaa irrattis haguuggaa godhe mee naaf himi? Erga Rabbiin [jallisee] booda eenyutu isa qajeelcha? Sila hin gorfamtanuu?” (Aljaasiyaat: 23).

Namni ilma namaatiif waan fedhe akka fedheefi yeroo fedhetti hojjachuufi dubbachuu eeyyame, inni fedhii isaatiifi shayxaanaaf bitamaa ta’uu isaa mirkaneessaara. Namni gabricha godhamee uumame. Yoo Rabbiin hin gabbarin waan biraatiif gabricha ta’a. Kun hafiinsa hin qabu.

Odoo dachii kana irra nama tokkichatu jira ta’ee silaa Rabbiin adabbii ajjeechaa, arrabaa, kan zinaa, ija gadi qabachuu, dhaala hin ajaju. Zinaafi dhala nyaachuus haraama hin godhu ture. Wanti Rabbiin kana godheef wanti isa fakkaatu kan biraa waan jiruufi. Yeroo qaamni isa malee jiru baay’atu jireenyi to’annoo baay’ee barbaada. Odoo jiini kophaa isaa adeema ta’ee akka inni sirna kanaan deemu Rabbiin isa hin godhu ture. Wanti Rabbiin kana godheef adeemsa biiftuu, dachiifi urjiilee waliin akka wal simatuufi. Hanguma lakkoofsi orbitii dabalun to’annoon isaa baay’ata.

Rabbiin ni jedhe:

﴿يُغْشَىٰ اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

“Haala ariitiidhaan isa barbaada ta’een halkaniin guyyaa haguuga. Aduu, ji’aafi urjiwwanis kan ajaja Isaatiin laaffifaman ta’anii fisaan

uume]. Dhagayaa! Uumuuniifi ajajni kan Isaati. Rabbiin Gooftaa aalamaa ta'e toltuun isaa baay'ate." (Al-A'araaf: 54).

Ammas ni jedhe:

﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾

"Aduun baatii dhaqqabuun isheef hin ta'u; halkanis guyyaa hin dursu. Hunduu sarara keessa deemu." (Yaasiin: 40).

Ahkaamni Islaamaa amantiifi addunyaa tiksuumdhaafi. Namni lubbuu isaatiif hukmii irraa bahuu eeyyame adabbii haqa godhata.

Islaama keessa seenuun dirqama. Isarraa bahuun kufriitti seenuudha:

﴿وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

"Namni isin irraa amantii isaa irraa garagalee kaafira ta'ee du'e, warri sun addunyaafi Aakhiraatti dalagaaleen isaanii baddeetti. Ammas warri sun warra ibiddaati; isaan achi keessatti hafoodha."

(Albaqaraa: 217).

Rabbiif gabroomuun kaayyoo uumamni argameedha. Namni kanarraa bahuu eeyyame, kaayyoo uumameef ta'uutti hin amanu. Garuu sirna addunyaa biyyas ta'ee sirna kamiifuu irraa bahuu hin eeyyamu. Rabbiif gabroomuu irraa bahuu immoo ni eeyyama. Kun kaayyoon inni uumameef keessatti xiqqaachuu yookiin qalbii isaa irraa dhibamuu akeeka.

Rabbiin ni jedhe:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

"Jinniifi namoota akka Ana qofa gabbaraniif malee hin uumne."

(Azzaariyaat: 56).

Rabbiin addunyaa irratti namootaafi jinnii ibaadaa isaatiif argamsiise, aakhiraatti immoo qormaata, mindaafi adabbiidhaaf isaan argamsiisa.

Rabbiin haalaafi itti deebii keenya haa tolchu.

Rabbiin Nabiiyyii isaafi warra isa hordofan irratti rahmataafi nageenya haa buusu.

IslamHouse.com

 IslamHouseOr

 IslamHouseOR/

 islamhouse.com/or/

 IslamHouseOr/

For more details visit
www.GuideToIslam.com

contact us :Books@guidetoislam.com

 Guidetoislam.org

 Guidetoislam1

 Guidetoislam

 www.Guidetoislam.com

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

هاتف: +٩٦٦١١٤٤٥٤٩٠٠ فاكس: +٩٦٦١١٤٩٧٠١٢٦ ص ب: ٢٩٤٦٥ الرياض: ١١٤٥٧

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126